

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ ТА ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

**ПАВЛЕНКО Віктор Степанович - провідний науковий співробітник,
Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України**

<https://orcid.org/0000-0002-8860-7696>

УДК 343.352:351.9

DOI

Загострення проблем поширення корупції та організованої злочинності в Україні, збільшення різноманітності їх форм та проявів, проникнення організованої злочинності до корумпованого державного апарату викликає необхідність посилення боротьби з цими протиправними явищами та наслідками, які вони викликають. Вказані негативні явища стають нині істотним чинником посилення соціальної напруженості й дестабілізації суспільства, заважають оздоровленню економіки, упорядкуванню споживчого ринку, спричиняють деформацію економічних підприємницьких відносин. Дедалі більших обертів набирають небезпечні процеси зрощування загальнокримінальної та економічної злочинності, зокрема лідерів злочинних угруповань із корумпованими посадовими особами органів влади та управління, правоохоронних органів. Тому актуальність дослідження протидії корупції та організованої злочинності не викликає сумнівів. Метою наукової роботи є проведення аналізу досліджень, окреслення сучасних проблем протидії корупції та організованої злочинності в Україні та шляхів їх подолання. На думку автора, на теперішній час саме Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Центрального управління Служби безпеки України повинно в межах своїх повноважень забезпечити дієві заходи протидії цим явищам. На реалізації Стратегії боротьби з організованою злочинністю та положень вищезазначеного Закону повинні зосередитись всі правоохоронні органи у тісній співпраці з гро-

мадськостю. Тільки залучення громадськості до цих процесів може подолати гостру невдоволеність станом протидії корупції та організованої злочинності в Україні. Від держави в свою чергу необхідно здійснення активних кроків на завершення реформи правоохоронних органів, зокрема й СБУ, яка займається боротьбою з організованою злочинністю та корупцією.

Ключові слова: корупція, злочинність, юрисдикція СБУ, реформа правоохоронної галузі.

Вступ

Відомий вислів, що корупція – процес деградації держави, можна справедливо віднести й до організованої злочинності. Загострення проблем поширення корупції та організованої злочинності в Україні, збільшення різноманітності їх форм та проявів, проникнення організованої злочинності до корумпованого державного апарату викликає необхідність посилення боротьби з цими протиправними явищами та наслідками, які вони викликають.

Актуальність

Вказані негативні явища стають нині істотним чинником посилення соціальної напруженості й дестабілізації суспільства, заважають оздоровленню економіки, упорядкуванню споживчого ринку, спричиняють деформацію економічних підприємницьких відносин. Дедалі більших обертів набирають небезпечні процеси зрощування загальнокримінальної та

економічної злочинності, зокрема лідерів злочинних угруповань із корумпованими посадовими особами органів влади та управління, правоохоронних органів. Тому актуальність дослідження протидії корупції та організованої злочинності не викликає сумнівів.

У юридичній літературі означені питання розглядають досить активно як вітчизняні, так і зарубіжні вчені і практики. Серед них науковці: Ю. Адашкевич, Р. Благуца, О. Бусол, А. Гуков, С. Євдокіменко, О. Кваша, К. Марисюк, В. Черепушак та інші. Водночас певні питання протидії корупції та організованої злочинності на сучасному етапі залишаються не сформульованими.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Метою наукової роботи є проведення аналізу досліджень, окреслення сучасних проблем протидії корупції та організованої злочинності в Україні та шляхів їх подолання.

Виклад матеріалу

Винятково важливим для організації боротьби із корупцією та організованою злочинністю є уточнення поняття «корупція», «організована злочинність» та визначення співвідношення цих соціальних явищ.

Корупція – в точному перекладі з латинської – «розкладання тіла». Згідно зі ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції», «корупція – використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [1].

Нерідко в публікаціях з досліджуваної проблеми корупція називається як обов'язковий елемент організованої злочинності. Західні фахівці визнаючи корупцію супутником організованої злочинності, розглядають її як за-

сіб забезпечення кримінальним структурам «даху» за допомогою державних службовців, як форму взаємодії та зрощування політичної, економічної еліти зі злочинним світом [2, с. 22-23].

Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» у ст. 1 визначає поняття організованої злочинності. Так, під організованою злочинністю розуміється сукупність кримінальних правопорушень, що вчиняються у зв'язку зі створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань [3].

Учений Ю. Адашкевич формулює наступне визначення: «Організована злочинність – це суспільно небезпечне соціальне явище, що характеризується тісним поєднанням кримінального світу з тіньовими економічними структурами і корупцією в органах влади і управління, що виявляє себе в діяльності злочинних спільнот, які контролюють джерела протиправних, а також окремих видів правомірних доходів на певних територіях або в певних сферах соціальної практики» [4, с. 100].

А. Гуков пише, що організована злочинність – «це відносно масове функціонування стійких керованих співтовариств злочинців, що займаються вчиненням злочинів як промислом (бізнесом) і створюють за допомогою корупції систему захисту від соціального контролю» [5, с. 207]. Крім того, А. Гуков вводить як обов'язковий її показник наявність корумпованих зв'язків із працівниками правоохоронних органів та інших органів державної влади [5, с. 208].

Як зазначають науковці, умовою успішності та масштабності діяльності організованої злочинності, а також її характерною ознакою є використання допомоги і можливостей корумпованого державного апарату [6, с. 61]. Це дозволяє організованим злочинним співтовариствам не тільки мати інформацію, необхідну для здійснення діяльності та сприяння контрольованим ними фірмам і організаціям одержувати допомогу в протидії правоохоронним органам, а й впливати на законодавчу, виконавчу та судову сфери життєдіяльності держави [7, с. 47].

Про тісний взаємозв'язок корупції та організованої злочинності свідчить і назва під-

розділу Служби безпеки України – Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, що належить до спеціально створених для боротьби з організованою злочинністю підрозділів у державі. У нашому дослідженні зосередимось на діяльності з протидії корупції та організованої злочинності саме цього підрозділу.

Стан боротьби з організованими групами і злочинними організаціями можна побачити, звернувшись до статистичних даних Генеральної прокуратури України за 2019 та 2020 роки [8] (цифри в таблиці):

ганізованою злочинністю, а також з метою реалізації Стратегії національної безпеки України (Безпека людини – безпека країни) [9].

У Стратегії вказано, що з огляду на стан поширення організованої злочинності, складне безпекове середовище навколо України та криміногенну ситуацію всередині держави «організація системної боротьби з організованою злочинністю повинна стати одним із пріоритетних завдань державної політики та потребує вжиття дієвих скоординованих міжвідомчих заходів і поглиблення міжнародного співробітництва» [9].

Кількість організованих груп та злочинних організацій		2020	2019	
Всього		377	293	
них, вчинено	за участю неповнолітніх	3	6	
	з корумпованими зв'язками	33	29	
	з них			
	в органах влади та управління	16	12	
	з міжрегіональними зв'язками	51	23	
	з транснаціональними зв'язками	11	6	
	сформовані на етнічній основі	36	11	
	Сфери злочинної діяльності	у бюджетній сфері	28	21
		у банківській системі	4	2
		у т.ч.		
		комерційних банках	3	1
		фінансово-кредитній системі (без банків)	4	1
		у сфері приватизації	0	0
		у сфері земельних правовідносин	4	2
у паливно-енергетичному комплексі		1	2	
у сільському господарстві	1	0		

Аналізуючи ці дані, треба зазначити, що кількісний показник організованої злочинної діяльності за останні роки має тенденцію до збільшення (+84 або + 28%). Також зросла кількість організованих груп та злочинних організацій з корупційною складовою (+4). З урахуванням латентності цього виду злочинної діяльності, можемо стверджувати про зростання рівня корупції та організованої злочинності в Україні.

Про стурбованість держави станом протидії корупції та організованої злочинності в Україні свідчить схвалення 16.09.2020 року Стратегії боротьби з організованою злочинністю. Як зазначено у програмному документі, Стратегію було схвалено з метою захисту прав і свобод людини та громадянина, інтересів суспільства і держави від загроз, пов'язаних з ор-

Як також зазначено у тексті Стратегії, «організована злочинність є інструментом, що використовується спецслужбами іноземних держав для дестабілізації ситуації в Україні та завдання шкоди національній безпеці» [9].

Хочемо зазначити, що акцент на національну безпеку під час визначення шкоди від організованої злочинності (відповідно і корупції, яка знаходиться у тісному взаємозв'язку з нею) виводить на перший рівень боротьби з цими негативними явищами саме Службу безпеки України.

Окрім цього, до причин загострення проблем, пов'язаних з організованою злочинністю та низького рівня ефективності боротьби з нею, у Стратегії віднесено:

- відсутність системного підходу до ведення боротьби з організованою злочинністю,

- неналежний рівень взаємодії правоохоронних органів у відповідній сфері,
- застаріле та розбалансоване нормативно-правове забезпечення з питань боротьби з організованою злочинністю,
- недосконалість процедури моніторингу криміногенної ситуації,
- відсутність консолідованої об'єктивної методології оцінки загроз організованої злочинності [9].

Тому вважаємо, що на теперішній час саме Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Центрального управління Служби безпеки України повинно в межах своїх повноважень забезпечити дієві заходи протидії цим явищам.

Головні напрями загальнодержавної політики активних дій у боротьбі з організованою злочинністю та корупцією зазначені в Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю». Відповідно до статті 6 Закону основними напрямками боротьби з організованою злочинністю є:

- створення правової основи, організаційних, матеріально-технічних та інших умов для ефективної боротьби з організованою злочинністю, організація міжнародного співробітництва у цій сфері;
- виявлення та усунення або нейтралізація негативних соціальних процесів і явищ, що породжують організовану злочинність та сприяють їй;
- запобігання нанесенню шкоди людині, суспільству, державі;
- запобігання виникненню організованих злочинних угруповань;
- виявлення, розслідування, припинення і запобігання правопорушенням, вчинюваним учасниками організованих злочинних угруповань, притягнення винних до відповідальності;
- забезпечення відшкодування шкоди фізичним та юридичним особам, державі;
- запобігання встановленню корумпованих зв'язків з державними службовцями та посадовими особами, втягненню їх у злочинну діяльність;
- протидія використанню учасниками організованих злочинних угруповань у своїх інтересах об'єднань громадян і засобів масової інформації;

- запобігання легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом, використанню суб'єктів підприємницької діяльності для реалізації злочинних намірів [3].

Отже, на реалізації Стратегії боротьби з організованою злочинністю та положень вищезазначеного Закону повинні зосередитись усі правоохоронні органи у тісній співпраці з громадськістю. Тільки залучення громадськості до цих процесів може подолати гостру невдоволеність станом протидії корупції та організованій злочинності в Україні. Від держави, у свою чергу, необхідне здійснення активних кроків на завершення реформи правоохоронних органів, зокрема й СБУ, яка займається боротьбою з організованою злочинністю та корупцією.

Так, у першому читанні 28.01.2021 ВРУ було прийнято проект Закону про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України» щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки України, у статті 2 якого зазначено, що Служба безпеки України – державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, що забезпечує державну безпеку України [10]. Законопроектом виключається з складу СБУ Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, фактично протидія корупції передається НАБУ.

Щодо боротьби з організованою злочинністю, то підрозділи СБУ за цим законопроектом наділені повноваженнями контррозвідувального забезпечення боротьби з організованою злочинністю. Так, у ст. 10 проекту закону зазначено, що контррозвідувальне забезпечення у сфері боротьби з організованою злочинністю здійснюється функціональними підрозділами Центрального управління та підрозділами регіональних органів Служби безпеки України, на які покладається реалізація повноважень Служби безпеки України у сфері контррозвідувальної діяльності (далі – уповноважені підрозділи Служби безпеки України)» [10].

У проекті закону окреслена юрисдикція СБУ щодо організованої злочинності:

- прояви організованої злочинної діяльності, що характеризуються транснаціональністю,

- наявність ознак присутності спеціальних служб іноземних держав, терористичних організацій та незаконних збройних формувань,

- інші ознаки, що можуть свідчити про загрозу державній безпеці [10].

Вказаний законопроект викликав багато нарікань з боку правозахисних організацій, у якому вони побачили не зменшення, а навпаки розширення повноважень СБУ в економічній сфері та утиск бізнесу [11].

Цілком погоджуємось з думкою О. Кваша, що «ефективна протидія найвищому рівню організованої злочинності, яка має своїм системоутворюючим чинником корупцію, можлива лише за умови узгодженої протидії корупції та організованій злочинності» [12, с. 335].

Висновки

Проведене дослідження проблеми сучасного стану протидії корупції та організованої злочинності в Україні дає підстави зробити висновки, що вказана протидія повинна бути спрямована як у напрямку локалізації, нейтралізації та ліквідації цих явищ у суспільстві, так і усуненні причин і умов існування організованої злочинності та корупції. Впровадження ефективної реформи правоохоронної галузі повинно відбутися в найкоротший термін, що призведе до виключення дублювання повноважень між СБУ, ДБР та НАБУ, та зосередження СБУ на контррозвідувальному забезпеченні боротьби з організованою злочинністю.

Дослідження шляхів удосконалення механізмів протидії корупції та організованої злочинності має стати підґрунтям для нових наукових досліджень.

Література

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення 15.03.2021).

2. Криміналістика : Навч. посіб. // Авт. кол. : Р. І. Благута, Р. І. Сибірина, В. М. Бараняк та ін.; за заг. ред. Є.В. Пряхіна. Львів : ЛьвівДУВС, 2010. 539 с.

3. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993 № 3341-XII.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text> (дата звернення 15.03.2021).

4. Марисюк К. Б., Черепущак В. В. До питання про поняття «організована злочинність». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2019. Вип. 6. № 23. С. 98-102. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2019.23.098>.

5. Гуров А. Профессиональная преступность: прошлое и современность. М.: Юридическая литература, 1990. 442 с.

6. Бусол О. Ю. Організована злочинність в Україні: стан і проблеми реалізації державної політики у сфері протидії цьому явищу. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 2 (18). С. 60-71. URL: <http://clar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/15121/1/9.pdf>.

7. Євдокіменко С. В. Злочинна діяльність : сутність та криміналістичні аспекти боротьби з нею : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. К., 2002. 219 с.

8. Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями: статистична інформація. Вебсайт Генеральної прокуратури України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114143&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення 16.03.2021).

9. Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю : розпорядження КМУ від 16 вересня 2020 р. № 1126-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text> (дата звернення 16.03.2021).

10. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України» щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки України (№ 3196-д від 26.10.2020). URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70243 (дата звернення 17.03.2021).

11. Перший крок до реформи СБУ? Або чому правозахисники його не святкували. URL: <https://hromadske.ua/posts/pershij-krok-do-reformi-sbu-abo-chomu-pravozahisniki-jogo-ne-svyatkuvali> (дата звернення 17.03.2021).

12. Кваша О.О. Корупція та організована злочинність: обґрунтування взаємозв'язку. *Правова держава: Щорічник наукових праць*. 2010. Вип. 21. С. 335-342.